

קידום החיים המשותפים ומאבק בגזענות

הצעות על מניסיונה של עמותת הגר, לחינוך יהודי ערבי לשוויון

פברואר 2022

לכבוד משרד החינוך

ההפרדה המקיפה בין יהודים וערבים ברוב תחומי החיים מייצר ניכור ומהווה מכשול עיקרי ללכידות חברתית בונה. בתקופות מתוחות, ניכור זה גולש בקלות לאלימות, ומהווה קרקע פורייה לדעות גזעניות. צמצום ניכור זה מחייב יצירת הזדמנויות לחוויות משותפות משמעותיות ומעצבות בין יהודים וערבים, תוך מתן הזדמנות לילדי שתי הקבוצות להביא לידי ביטוי זהויותיהן התרבותיות, ובכלל זה בתחום הדת, המסורת והשפה. להלן שלושה אמצעים שבהם התנסנו ליצירת הזדמנויות לחוויות משותפות בקרב חוגים רחבים בציבור:

1. חינוך פורמלי
2. חינוך בלתי פורמלי
3. אומנות ותרבות הפנאי

עמותת הגר – לחינוך יהודי ערבי לשוויון, הוקמה בשנתה 2007 ליצור מרחב לחיים משותפים בנגב עבור יהודים וערבים בתחום החינוך. מאז הקימה הגר בית ספר דו-לשוני, ערבי יהודי ורב תרבותי בבאר שבע עם למעלה מ-360 ילדים מגן את כיתה ו. משפחות והורי הילדים מהווים קהילה חינוכית ערבית יהודית גדולה ותוססת, אשר נפגשת לאירועי חג וטולים. בשנים האחרונות הרחיבה הגר את יריית הפעילות לחינוך בלתי פורמלי, עם הקמת שבט הצופים היהודי-ערבי הראשון בארץ, בשיתוף תנועת הצופים העבריים, ומרכז ת'קפאת – המרכז לתרבות משותפת. על בסיס ניסיונו בבניית חיים משותפים בנגב במשך 15 השנים האחרונות, אני ממליצים לקדם חיים משותפים לאורך 3 צירים: חינוך פורמלי, חינוך בלתי פורמלי, ופעילות תרבותית ותרבות הפנאי.

חינוך פורמלי

בתי ספר דו-לשוניים מהווים חממות לחיים משותפים, אשר מעצבות זהותם של ילדים על בסיס שוויון והיכרות אינטימית עם התרבות השפה של האחר. החוויה היא אינטנסיבית, מקיפה ומתמשכת. קיימים היום כ-10 מסגרות דו-לשוניות בחינוך הפורמלי במקומות שונים בארץ, בהובלת שלושת העמותות העיקריות: נווה שלום, יד ביד והגר. יש להניח שהתלמידים במסגרות הללו, בוגרי המסגרות לדורותיהם ובני משפחותיהם מהווים היום כ-15,000 עד 20,000 נפשות. מערכת החינוך יכולה לספק חוויה אינטנסיבית זו רק למספר מוגבל של ילדים, אך בוגרי בתי ספר אלו מהווים עתודת מנהיגות חינוכית לבניית חברה משותפת.

צרכים: מכשול עיקרי לצמיחת החינוך הדו-לשוני הוא תקציבי. משרד החינוך מספק את התשתית הדרושה ללימודי הליבה, כאשר תוספת כוח ההוראה הדרושה לתוכנית הדו-לשונית ורב תרבותית ממומנת על ידי תשלומי הורים, אשר באופן טיפוסי מגיעים לכדי 5,000 ש"ח לילד לשנה, דבר שיוצר אפליה מעמדית בגישה לחינוך זה. לפני למעלה מעשור המליץ ועדת דוברת להעניק מימון ממשלתי לחינוך דו-לשוני. יש ליישם המלצות אלו היום.

ההמלצות של עמותת הגר:

א) משרד החינוך צריך לעודד בתי ספר לקדם תחום חיים משותפים בחוזר המנכ"ל של משרד החינוך ודרך יצירת ותקצוב תפקיד של "רכז חיים משותפים" בבית הספר, העידוד והתגמול הממסדי והכספי יעודד הרבה בתי ספר להתחיל ליישם, לטפח ולפתח את תחום החיים

המשותפים. באותה רוח משרד החינוך צריך להקצות משרה של מפמ"ר לרית לחיים משותפים בחברה הישראלית.

ב) משרד החינוך צריך לעודד את בתי הספר לשלב מורות ומורים שהם לא מהקבוצה האתנית או התרבותית של אוכלוסיית התלמידים. למשל בבית ספר יהודי ממלכתי שיהיה לפחות מורה ערבית לעומת זאת בבית ספר ערבי ממלכתי שיהיה לפחות מורה יהודית.

ג) לעודד יוזמת "בתי ספר תאומים": שבה כל בית ספר בארץ מתחבר לבית ספר מרקע אתני שונה ויוצרים אחוות אחים וביחד הם בונים תוכנית חיים משותפים לטווח הארוך שכוללת ביקורים, סיורים, טיולים ובניית פרויקטים משותפים ביחד.

ד) משרד החינוך צריך לעודד ולתקצב לימוד השפה הערבית כשפה רשמית שנייה במדינה בבתי הספר היהודיים. בכל החטיבות והשכבות של בתי הספר היהודיים צריך שיהיה שיעור של לימוד השפה הערבית.

ה) אחת הבעיות העיקריות של בתי הספר הערביים שהיא שמורלות השפה העברית השפה היא לא שפת האם שלהם. אחת הבעיות העיקריות של בתי ספר יהודיים שאין חשיפה לשפה הערבית או למורה ערבית. אי לכך משרד החינוך צריך לעודד שבכל בית ספר בחברה הערבית צריך שיהיה מורה יהודי שילמד את השפה העברית ובכל בית ספר יהודי שיהיה מורה ערבי שילמד את הערבית. המפגש המשותף של תלמידים עם מורים שלא מאותו רקע אתני ותרבותי שלהם הינה הדרך הכי טובה לשבור מחיצות, לחנך לסובלנות להילחם בגזענות. המפגש הבלתי אמצעי הזה בין שתי תרבויות שונות מפזר הרבה מהערפל של החשדנות והספקנות של שתי החברות.

ו) עידוד הטמעת נרטיבים שונים ומגוונים בלימוד ההיסטוריה, האזרחות וחיים משותפים. צריך לעודד ולהוציא לפועל יוזמות שבה מורים וילדים ערבים יפגשו ביחד ויעמלו על בניית תוכנית לימודים בהיסטוריה ובאזרחות שמכבדת את שני הנרטיבים של שני העמים כדי שכל תלמיד ירגיש שייך למערכת וגם שיכיר בצד השני של האחר, בגישת האחר הוא אני.

ז) לחנך לשלום: המילה שלום לצערנו נעדרה מהלקסיקון הפדגוגי, התרבותי והחינוכי של משרד החינוך. הגיע הזמן שמשרד החינוך יעודד תוכניות לימוד ופעילויות שמתמקדות בשלום ואחוה בין עמי האזור. עם דגש על שלום עם שכנינו הפלשתינאים, הירדנים, המצרים.

חינוך בלתי פורמלי

חינוך בלתי פורמלי מעניק העשרה בונה אישיות וכישרונות מנהיגות. הוא מתקיים לאורך זמן, ומאפשר חיבור משמעותי בין המשתתפים. הוא אמנם פחות אינטנסיבי מחינוך פורמלי, אך יכול להגיע למספר גדול יותר של משתתפים בעלות נמוכה יותר. תנועות הנוער החברות במועצת תנועות הנוער משרתים היום כרבע מיליון ילדים וצעירים. רובם המכריע יהודים, הן בגלל התכנים אשר מעוגנים בעולם מושגים ציוני מובהק, והן בגלל משתנים תרבותיים אחרים. לפני שנתיים יזמה עמותת הגר, בשיתוף תנועת הצופים העבריים, את שבט אדם, השבט הערבי-יהודי, דו לשוני הראשון. מעורבות הורים ערבים ויהודים מבטיחה כי שבט אדם ישקף ערכים המקובלים על ידי שתי הקבוצות. תנועת הצופים העבריים היא התנועה הגדולה בארץ, עם כ- 90,000 חניכים. החיבור לתנועת הצופים מהווה הזדמנות להשפיע גם על השבטים האחרים במפגשים ארציים ואזוריים, שבט אדם מציגה בפני חוגים רחבים של נוער דגם חדש של חיים משותפים. מומלץ להרחיב מודל לזה לתנועות נוער אחרות אשר מעוניינות בכך.

צרכים: שבט אדם פתוח לילדים מרחבי העיר באר שבע והנגב המערבי, אבל הצלחתו נובעת מחיבור לקהילה הערבית היהודית של עמותת הגר, ולהשקעה המיוחדת של תנועת הצופים בצורת שינויים שמעניקים שכבת מנהיגות לשבט.

ההמלצות של עמותת הגר:

א) לבנות תוכנית חוגים של חיים משותפים, שבה יש מרחב פתוח ובטוח לתלמידים מרקע שונה לבוא ולהיפגש באופן שבועי וקבוע כדי ללמוד על התרבות, המורשת והרב תרבותיות של החברה הישראלית.

ב) לבנות מערך פעילות התנדבותית שבה תלמידים/ות יהודים, ערבים ומכל הספקטרום של החברה הישראלית יכולים להיפגש בה בפעילות שהיא לטובת ונחלת הכלל. דוגמא: תוכנית לשימור הסביבה, שבה יהיה תקציב לתלמידים/ות מבתי ספר יהודים וערבים להיפגש ביחד כדי לנקות חופים, לטפח תוכנית לשמירה על שמורות טבע או לעבוד ביחד לשימור הסביבה המשותפת של יישובים ערבים ויהודים שכנים. היוזמות הללו יעודדו מפגש אישי וקולקטיבי שימיס את הקרח של חומות הסגרגציה הישראלית.

ג) לעודד חוגים של לימודי שפה, תרבות ומורשת של הפסיפס החברתי הישראלי לקבוצות השונות. יפתחו חוגים שבה התלמידים/ות ילמדו על שפה מדוברת, מנהגים ופולקלור של קבוצות אתניות שונות הקיימות בחברה הישראלית.

אמנות ותרבות הפנאי

יהודים וערבים נפגשים במקומות עבודה בתדירות הולכת וגדלה. אך בסוף היום, גם אלה חוזרים ליישובים וקהילות שונות, שם הם צורכים חדשות ממקורות שונים, מאזינים למוזיקה שונה, וצורכים אמנות ותרבות פנאי ממקורות נפרדים. תרבות היא הדבק שהופך שכנים לקהילה, ובתור כך, מהווה חולייה מקשרית חיונית בין אזרחים יהודים וערבים בגילאים שונים. כדי לייצר הזדמנויות לתרבות משותפת, הקימה עמותת הגר את מרכז ת'קפאת, המרכז לתרבות משותפת, אשר מארגן חוגים, קורסים, הופעות מוזיקה, חגיגות ותערוכות ציבוריות ליהודים וערבים בנגב. מגוון וצורות המפגש הם ללא הגבלה, מחוויות גדולות בודדות למאות משתתפים, כגון קונצרטים, למקהלות לקבוצות קטנות של חובבנים שנפגשים מדי שבוע, מחוגים חווייתיים לילדים ועד לאמנות יפה למבוגרים. תרבות היא גם הזדמנות להעלות על נס את השורשים המשותפים של הציוויליזציה היהודית והערבית הבאים לידי ביטוי במוזיקה, במנהגי חג ובתחומים אחרים.

צרכים: עולם התרבות בישראל ממומן ממקורות ממשלתיים וחצי ממשלתיים כגון משרד התרבות ומפעל הפיס. בהתאם להפרדה הרווחת בתחומי חיים רבים בארץ, אין סעיפי מימון לתרבות משותפת. זה תחום חדש שיש להטמיע בשגרת העבודה והתכנון של משרדי ממשלה ורשויות מקומיות.

ההמלצות של עמותת הגר:

א) להשקיע הרבה משאבים בקידום תרבות בחברה הערבית בפרט ובאוכלוסיות מוחלשות בכלל. תרבות לא אמורה להיות נחלתם של העשירים. משרד החינוך ומשרד התרבות והספורט עם מפעל הפיס צריכים לממן בניית מתנס"ים, היכלי תרבות ואולמי ספורט בכפרים וערים ערביות, ששם יש חוסר משווע לתשתית תרבותית.

ב) משרד החינוך ומשרד התרבות והספורט עם מפעל הפיס צריכים להשקיע בתרבות של חיים משותפים, אחד המיזמים החשובים שאנחנו מתכננים אותם בניית "**חממה של יצירה**" **תרבותית ערבית ויהודית משותפת**". בחממה הזאת ייפגשו יוצרים ערבים ויהודים וביחד יקדמו וייצרו תרבות משותפת ששוזרת את הפסיפס החברתי הישראלי ביחד.

רב תודות ובכבוד רב

פריד מחאמיד

סאם שוב

מנהל מרכז אתאקאפאת-תרבויות

מנכ"ל עמותת הגר